

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Hadis Rivâyet Coğrafyası (Hicrî İlk 150 Yıl)

Hüseyin Akgün

İstanbul: İfav, 2019, 335 sayfa

Hiz. Peygamber'in rahle-i tedrisatında yetişen sahâbe, Resûlullah henüz hayattayken çeşitli coğrafyalara dağılmaya başlamışlar ve sahip oldukları hadis kültürünü de beraberlerinde götürmüşlerdir. Bu ve diğer bazı sebepler nedeniyle hicrî II. yüzyılın ortalarına kadar birçok hadis sadece belirli bölgelerde bilinmekteydi. Dolayısıyla ilgili dönemlerde, fikhî bazı ihtilâfların ortaya çıktığı, hatta söz konusu ihtilâfları gidermek için idarecilerin bu hususta çözüm arayışlarına girdiği de olmuştur. Hüseyin Akgün'ün *Hadis Rivâyet Coğrafyası (Hicrî İlk 150 Yıl)* adlı eseri de bu mevzuyu ele almakta ve Medine'de Hiz. Peygamber'den sâdır olan hadislerin İslâm coğrafyasındaki önemli ilim merkezlerine ulaşması, ilk dönem hadislerin bölgesel niteliği ve bunun doğurduğu bazı neticeleri konu edinmektedir.

Yazar, *Hadis Rivâyet Coğrafyası* ile kastının, hadislerin zaman içerisinde değişik İslâm beldelerine intikali, bunlar arasındaki hadis alış-verişi ve bu bölgelerde oluşan hadis kültürünün olduğunu belirtmektedir. Araştırmadaki amacının, bu rivayet coğrafyasında bölgeler arası hadislerin naklinin tarihi süreç içerisinde nasıl gerçekteğiğini ortaya koymak, hadis tarihi ile ilgili bugüne kadar ulaşılan kanaatlerin geçerliliğini bu yöntemle test etmek ve ayrıca bu coğrafî verilerin bazı hadislerin sıhhatini ve aslını belirlemede bir araç olarak kullanılabilirliğini göstermek suretiyle hadislerin tetkiki için adına "hadislerin coğrafî tahlili" denilebilecek bir yöntemle katkıda bulunmak olduğunu zikretmektedir. Araştırmanın bir diğer amacını ise, hadis ilminde "hadislerin isnadları üzerinde yeteri kadar durulmuştur" şeklindeki iddianın da doğru olmadığı, isnad sistemi üzerinden yapılabilecek birçok şeyin hâlâ olduğunu göstermek istediğini ifade etmektedir.

Eser, çalışmanın konusu, amacı ve önemi, kaynakları ve araştırmanın metodundan bahsedilen kısa bir girişten sonra üç bölüm ve genel değerlendirme ve sonuç kısımlarından meydana gelmektedir. "Sahâbe ve Tâbiî'nin Hadis Kültürü ve Hadis Rivâyet Coğrafyasının Oluşumu" başlığını taşıyan birinci bölümde

yazar, bu bölümde, hadislerin Hz. Peygamber'den bize intikal edip etmemesinin, hangilerinin intikal edeceğinin seçilmesinin aslında sahâbenin kişisel gayretine ve seçimine bağlı olduğunu, nitekim onlardan günümüze gelen hadis sayılarının farklı farklı olmasının da bunun bir neticesi olduğunu belirtmektedir. Öte taraftan sahâbenin ortak duygu ve amacının, Resûlullah'ın örnekliliğini gerek yaşayarak gerekse anlatarak sonraki nesillere aktarmak olduğunu da ifade etmektedir. "Sahâbenin Hadis Rivâyetine Verdikleri Önem" başlığında ise, bu konuda değişik örnekler sunarak konuyu detaylandıran yazar, "Sahâbenin Bilgi Kaynakları" bölümünde, sahâbenin en önemli bilgi kaynağının Hz. Peygamber olduğunu, özellikle yakın çevresinde bulunanların meselelerini ona sorduklarını, bu imkânı bulamayanların ise diğer sahâbeden öğrendiklerini çeşitli misallerle anlatmaktadır. Yazar, bu noktada önemli bir bilgiyi de zikretmekte, sahâhabenin diğer bir bilgi kaynağının tâbiîn olduğunu örneklerle sunduktan sonra, bu konuda İbn Hacer'den (ö. 852/1449) "bazen Resûlullah ile sahâbe arasında altı râvinin bulunduğu olur" sözünü nakletmektedir. Bu bölümde zikredilen bir başka önemli nokta ise, özellikle Hz. Peygamber'den doğrudan rivayet imkânı bulamayan genç sahâbîlerin asıl bilgi kaynaklarının büyük sahâbîler olduğu ve bu büyük sahâbîlerin isimlerinin, hadislerin isnadında bazen bizzat kendileri tarafından hazfedildiği gibi, sonraki bazı râviler tarafından da zikredilme ihtiyacı hissedilmediği ve buna bağlı olarak, hicrî ilk iki asırda bir rivayet formu olarak mürsel hadislerin yaygın olarak karşımıza çıktığının belirtilmesidir. Yazar, bu önemli bilgiyi serdettikten sonra, hadis rivayeti tartışmalarında sürekli gündeme getirilen "büyük sahâbîlerden fazla hadis rivayet edilmemiştir" şeklindeki iddianın en azından bu noktadan bakıldığında pek tutarlı olmadığına değinmeyi ise ihmal etmiştir.

"Sahâbenin Rivâyet Ettikleri Hadis Sayısı" başlığında ise, kendisinden hadis rivayet edilen sahâbî sayısı tam olarak tespit edilememekle birlikte 1000-1500 civarında sahâbîden rivayette bulunulduğunu, fakat Bakî b. Mahled'in (ö. 276-889) *Müsned*'inde bunlardan yaklaşık 200 kadarından tekrarlarıyla birlikte on ve daha fazla hadis rivayet edildiği kaydedilmektedir. Bu nedenle sahâbe arasında hadis rivayetinde aktif bir faaliyet içinde olanlar ile değişik nedenlerle az hadis rivayet edenleri birbirinden ayırmak gerektiğini, özellikle ikinci grupta olanların daha çok ilgi alanlarıyla alakalı bazı meseleleri veya sadece Hz. Peygamber ile yaşadıkları özel anılarını naklettiklerini, az rivayet etme hususunda Resûlullah'a yalan isnad etme, Kur'an'dan uzaklaşma korkusunun da etkili olduğunu zikretmektedir. Muksirûndan özellikle Ebû Hüreyre'nin (ö. 58/678) rivayet ettiği hadis sayısını şüpheyle karşılayanlar olsa da söz konusu şüphenin makul gerekçelerinin ortaya konulmadığını, yapılan itirazların hiçbir ilmî dayanağının bulunmadığını, zira yüksek hadis sayılarının tekrarlarıyla birlikte bu miktara ulaştığını ifade etmektedir. Yazar, bu sayılar tekrarsız olarak ele alındığında Ebû

Hüreyre'den yaklaşık 1300 kadar hadisin nakledildiğini tespit etmektedir. Yazar, Ebû Hüreyre'den gelen rivayetlerin özellikle kaç tanesinin mevzû olduğuyula ilgili bir bilgi ise vermemektedir.

Bu bölümde ayrıca hadislerin her birinin sadece tek bir sahâbiden nakledilmesinin nedenlerine de değinmiş ve bu bağlamda genelde ileri sürülen nedenlerin yanı sıra sahâbînin bazen hadisin tek muhatabı olması, aynı konuda değişik sahâbîlerden gelen hadislerden birinin senedinin âli olması veya muttasıl bir senede sahip olması, yazılmış olması gibi nedenlerle belli bir sahâbîden gelen rivayetin zamanla meşhur olması ve diğer rivayetleri unutturması gibi hususların etkili olabileceğini söylemiştir.

“Tâbiînin Hadis Kültürü, Hadis Rivâyetine Verdikleri Önem, Bilgi Kaynakları ve Rivâyet Ettikleri Hadis Sayısı” başlıklarında da isnad sistemi henüz tam oturmadığı için tâbiînden birçok âlimin hadislerinin mürsel olarak rivayet edildiği örneklerle birlikte ifade edilmiştir. Tâbiînden medâr (müşterek râvi) niteliğinde olup çok hadis rivayet edenler olduğu gibi, bu husustan kaçınanlarında bulunduğu da belirtilmiştir. Tâbiîn döneminde rihleler başlamakla birlikte, bunun başlarda sınırlı olduğu, ayrıca her şehrin daha çok kendi beldelerindeki hadislerle yetindiği ve hadislerin tarik sayısının henüz artmaması gibi nedenlerle bu dönemde râvilerin bildikleri hadis sayısının sınırlı olduğu zikredilmiştir. Bu husus misallerle ortaya konulmaya çalışılmış, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Tezkiratü'l-huffaz*'ından hadis hafızlarıyla ilgili verilen rakamlar aktarılmıştır. Örnek olarak, İbn Şihâb ez-Zühri'nin (ö.124/742) 2200, Amr b. Mürre'nin (ö.116/734) 200, Sâbit b. Eslem'in (ö.120/738) yaklaşık 250, Eyyüb es-Saytiyânî'nin (ö.131/749) 800, Yahyâ b. Sâid el-Ensârî'nin (ö.143/760) yaklaşık 300, A'meş'in (ö.148/765) 1300 hadis bildiği kaydedilmiştir. Daha sonra bu rakamların arttığı, bunun en önemli nedenlerinin ise, rihleler, tedvin faaliyetine bağlı olarak râvilerin beldeleri dışındaki bilmedikleri hadisleri elde etmeleri ve aynı hadisin çok sayıda tarikine ulaşılması olduğu zikredilmiştir. Yine Zehebî'nin mezkûr eserine istinaden, Abdürrezzâk'ın (ö.211/826-27), Ma'mer b. Râşid'den (ö.153/770) 13000 hadis öğrendiği, Şu'be b. Haccâc'ın (ö.160/777) 10000, Süfyân es-Sevrî'nin (ö.161/778) ise 30000 hadis bildikleri nakledilmiştir. Bu noktada önemli bir hususa da temas eden yazar şu bilgiyi de aktarmaktadır: “Âlimler, özellikle tedvin dönemi ve sonrası bir muhaddisin bildiği hadis sayısını verdikleri zaman, genellikle rivayetin isnadlarını kastetmiş olmaktadırlar, yoksa hadislerin hakiki sayısını değil.”

Hadis rivayet coğrafyasının oluşumu hususunda, Medine merkezli olan İslâm hadis kültürünün sahâbenin fetih hareketleri neticesinde buradan farklı coğrafyalara dağılmasıyla birlikte yeni merkezlerin teşekkül ettiğini, bu coğrafyalara yerleşen sahâbîlerin sahip oldukları hadis birikimlerinin de

kendileriyle birlikte Medine dışına çıktığını, buna bağlı olarak diğer beldelerde bilinen hadislerin çoğunun Medine’de bilinmemesi sonucunu da doğurduğu ifade edilmektedir. Yazarın oryantalist literatürü de takip ettiği, ele alınan konularda Batılı araştırmacılara atf yaparak, onların görüşlerini evvela serdedip sonra da kendi araştırması neticesinde vardığı sonuçlarla karşılaştırarak tenkit etmesinden anlaşılmaktadır. Akgün, bölgelerarası hadis kültürünün farklılığı noktasında G. H. A. Juynboll’un (ö. 2010) tespitlerini aktardıktan sonra, onun bu noktadaki görüşlerine büyük oranda katılmakla birlikte, Juynboll’un “...hicrî 1/7. yüzyıl boyunca yeni şeylerden hadis öğrenmek için diğer merkezlere nadiren seyahat ediyorlardı...” şeklindeki tespitinin tartışılır nitelikte olduğunu, çünkü kendi araştırmaları esnasında ulaştığı verilerin, merkezler arasındaki seyahatlerin özellikle Kûfe-Basra-Medine-Mekke gibi ilim merkezlerinde hicrî I. yüzyılın ilk yarısında itibaren yoğun olarak başladığını gösterdiğini belirtmektedir. Yazara göre Juynboll’u yanıltan husus, bu şehirlerdeki râvilerin değişik sebeplerle diğerlerine karşı bir önyargılarının bulunduğunu dikkate almamış olmasıdır. Bu sebeple nadir olan seyahatler değil de birbirlerinden hadis nakletmeleridir.

“Bölgelerin Hadis Kültürü” başlığını taşıyan ikinci bölümde, Medine, Kûfe, Basra, Şam, Mısır ve Diğer Bölgelerin (Horasan, Yemen, İfrikkiye, Mağrib, Endülüs, Yemâme, Tâif, Cezîre) hadis ilmindeki yeri, hadislerin bu bölgelere intikali, bölgelerin diğer ilim merkezlerinden hadis tahammülü, bölgelerin rivayetlerinin diğer şehirlerin rivayetleriyle mütâbaatı bakımından karşılaştırılması konuları işlenmiş ve böylece İslâm coğrafyasının değişik bölge ve şehirlerinde yaşayan sahâbe ve tâbiinin hadis rivayet coğrafyasındaki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, her bölgenin kendine mahsus hususiyetlerinin bulunduğunu örnekler verilerek sunulmaya çalışılmıştır. Her bir bölgeyle alakalı o bölgede yaşamış sahâbilerin rivayetlerinin şehirlere göre dağılımını, rivayet ettikleri hadis sayısının çokluğuna göre ele alan yazar, Medine bölgesiyle alakalı ilk olarak Ebû Hüreyre’den başlamak üzere toplamda on beş sahâbinin rivayetlerinden bahsetmektedir. Bu bölümde, Ebû Hüreyre’nin diğer bazı sahâbiler gibi rivayet ettiği hadislerin birçoğunu Hz. Peygamber’den değil de, sahâbenin büyükleri aracılığıyla naklettiğini, bunun neticesinde gerek kendisi gerekse râvilerinin bu isimleri hafzetmesi nedeniyle aslında büyük sahâbilerin naklettiği hadislerin de onun rivayet hanesine yazıldığını düşündüğünü belirtmesi önemli bir husustur.

Medine’de yaşamış sahâbilerin rivayetlerinin sayılarını Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Bakî b. Mahled’in müsnedlerinde tekrarlarıyla birlikte, *Kütüb-i Sitte*’de ise tekrarlar hariç olarak tablo halinde sunduktan sonra, Bakî b. Mahled’in verdiği hadis sayıları tekrarlarla birlikte, merfû ve mevkuf hadisleri de kapsadığını, diğer kaynaklarda bulunan bazı hadisler veya sahâbi isimleri Bakî’de bulunmadığını belirtmektedir. Bu noktadan hareketle bu sayılar ve listeler dikkate

alınarak herhangi bir sahâbîden kaç hadis nakledildiğinin tespit edilemeyeceğini zikretmektedir. Medinelî tâbiînin rivayetlerini de aktardıktan sonra bütün bunların neticesinde hadis kaynağı olma bakımından diğer şehirlerin Medine üzerinde neredeyse hiçbir etkisinin bulunmadığı, Medinelîlerinin Medine dışından hemen hemen hiç hadis almadıklarını, kendilerinden hadis alan öğrenci sayılarının da zamanla arttığını ve bu yüzden Medine hadis alan değil, daha çok hadis veren bir şehir niteliğinde olduğunu serdetmektedir. Medinelîlerin rivayetlerinin diğer şehirlerin rivayetleriyle mütâbaat bakımından karşılaştırılmasını da yapan yazar, bu mukayese için bazı sahâbîlerin rivayetlerini baz almaktadır. Aynı usulü takip ederek şehirlerin rivayetlerinin birbirleriyle mukayesesi neticesinde, birçok rivayetin mütâbiilerinin diğer şehirlerde bulunduğunu, mütâbiisi bulunmayan yani teferrüd eden rivayetlerin değişik sebeplerini tespit etmektedir.

Ricâl edebiyatıyla ilgili önemli bir hususu da tespit eden yazar, tarih ve tabakat eserlerindeki bilgiler ile rivayetlerden elde edilen verilerin uyumlu olup olmadığı meselesini karşılaştırmaktadır. Bu noktadan hareketle, tabakât, tarih ve ricâl eserlerindeki verilen teorik bilgilerle, hadislerin isnadından elde edilen veriler arasında büyük bir uyumun olduğunu, özellikle hoca-talebe ilişkilerini tespititte *Kütüb-i Sitte*'nin diğer kitaplara göre daha sahih isnadlara sahip olmalarına bağlı olarak daha sağlıklı sonuçlar verdiğini belirtmektedir. Bu noktada oryantalistler tarafından ifade edilen, müteahhirûn dönemi ricâl kitaplarındaki hoca-talebe ilişkisi ile ilgili bilgilerin, hadislerin isnadından hareketle inşa edildiği iddiasıyla ilgili olarak, böyle bir iddia söylenilebilir olmakla beraber, bunu mütekaddimûn eserleri için iddia etmenin mümkün olmadığını, zira bunların hadis kitaplarının yazıldığı dönemler ile neredeyse aynı döneme ait eserler olduğunu zikretmesi önemli bir tespittir.

İkinci bölümde sunulan verilerin genel bir değerlendirmesini yapan Yazar, araştırmasının neticesinde *Kütüb-i Sitte*'de tekrarsız olarak en az üç rivayeti bulunan 212 sahâbî tespit ettiğini, bunların bölgelere göre dağılımının, Medine 96, Kûfe 36, Şam 31, Basra 23, Mekke 12, Mısır 7 ve diğer bölgelerde ise 7 olduğunu belirtmektedir. Bölgelerin tâbiîn bazlı rivayet ağırlığı, Medine 2699, Kûfe 1796, Basra 1282, Mekke 688, Şam 490, Ortak 435, Mısır 217 ve diğer bölgelerde ise 106 olduğu, bölgelerin rivayet ağırlığı oranlarının ise, Medine %35, Kûfe %23, Basra %17, Mekke %9, Şam %9, Mısır %3, diğer %1 ve ortak %6 şeklinde verilmektedir. Bu verilerden hareketle ortak rivayetler hariç tutulduğunda, Kûfe ve Basralıların rivayet ettiği toplam hadis sayısının (3078), Hicâzlıların rivayet ettikleri hadis sayısına (3387) yakın olduğu, bunun nedeninin ise, Hicâzlılardan farklı olarak, Kûfe ve Basralıların sadece kendi bölgelerinden rivayet etmemelerinin etkili olduğunu tespit etmektedir.

“Hadis Rivâyetinde Bölgesellik ve Bölgecilik” başlığını taşıyan üçüncü

bölüm ise Yazar, bölgesellikten kastının, bir hadisin sadece bir beldede bilinmesi ve teferrüd etmesi olduğunu, böylesi hadisler “bölgesel hadis”, bu olguya da “bölgesellik” adını verdiğini belirtmektedir. Klasik ulemânın bu durumu anlatmak için, “hadisun Hımsî”, “hadisun Basrî”, “teferrede bihâ ehlü Mısır”, “ve hâzâ mimâ teferrede bihî ehli’l-Medine” gibi ifadeler kullandığını ayrıca zikretmektedir. Geçmiş ulemâdan bu durumu önemseyen ve bölgesel teferrüdle ilgili kitap yazan bazı âlimlerin olduğu ve fakat eserlerinin günümüze kadar ulaşip ulaşmadığının bilinmediğini ancak, Râme’hürmüzî (ö. 360/971) ve Hâkim en-Nisâbûrî (ö. 405/1014) gibi âlimlerin hadislerdeki bu yerelliğe eserlerinden bazı örnekler vererek zikretmektedir. Bölgesellik hususunda Medine’nin diğer şehirlerden farklı bir durum arz ettiğini, burada hadisler yerel olma niteliğini çok uzun bir süre koruduğunu, buna karşılık Basra, Mısır ve Şam gibi şehirlerin özellikle Medine’den hadis nakline önem verdiklerini serdetmektedir. Bunlardan farklı olarak, önemli bir hususu da temas eden Akgün, ehli-i re’y ekolünün kurucuları olan İbn Mes’ûd’un (ö. 32/652-53) talebelerinin dışarıdan alınan hadislerde ölçülerinin şehir değil, hangi bölgeden olursa olsun sahâbenin fakîh olmasına itibar ettiklerini ancak, Kûfe’de tâbiînin ikinci tabakasında yer alan Şa’bî gibi ehli-i hadîse yakın âlimlerle birlikte bu ayırımının ortadan kalktığının söylenebileceğini ifade etmektedir.

Hicrî ilk 150 yılda hadis kültürünün bölgeselliğinin oluşmasını destekleyen ve devam etmesini sağlayan etkenlerin, sahâbenin değişik coğrafyalara dağılması, ulaşım, iletişim ve eğitim sınırlılığı, yerelin tercih edilmesi ve râvinin kendi beldesinden rivayetinin daha güvenilir bulunması (ittifâku’l-buldân), sistematik bir rivayetin olmaması, râvinin garîb rivayetleri tercih etmesi, belli bölgelerin belli bazı konularda öne çıkması, uydurmanın bölgeselliği, bölgecilik ve hadisleri yazdıranların medâr olması şeklinde serdedilmiştir. Yazar, araştırması esnasında yazdıran râvilerden rivayet edilen hadislerin, kitap ve sahilere dayalı rivayet yaygınlaştığından, sözlü olan diğer rivayetlerin unutulmasına yol açtığını, yazılı eserlere sahip âlimlerin rivayetlerinin giderek baskın olduğunu ve onları rivayetlerin medârı haline getirdiğini gördüğünü belirtmektedir. Bölgeselliğin son aşamasında gelinecek noktanın ise, her bölgede hadislerin kendisinde odaklandığı medâr olarak bilinen otoriterlerin zuhur etmesiyle neticelendiğini ayrıca ifade etmektedir.

Yazar “Bölgecilik” başında ise, bundan kastının belli bir bölgedeki/şehirdeki râvilerin değişik nedenlerle diğer şehirlerin rivayetlerini kabul etmemeleri olduğunu belirttiikten sonra, söz konusu durumu ortaya çıkaran nedenler üzerinde durmuş ve bunların bölgelerarası rekabet ve asabiyet, mezhepçilik, önyargı ve siyasî tutum olduğunu zikretmiştir. Akgün, özellikle Iraklılarla ilgili zemmedici rivayetleri aktararak, bu rivayetlerinin çoğunun yakından bakıldığında kendileri aleyhine rakiplerince uydurulmuş sözler olduğunu görüleceğini ifade

etmektedir. Bununla birlikte Iraklıların rivayetleri hakkında kendisinin de kabul ettiği görüntüsü verdiği birçok rivayet hakkında herhangi bir tetkik yapmaması bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır.

“Bölgesellik ve Bölgecilikten Merkeziliğe Geçiş” başlığı altında bölgeselliğin ortadan kalkmasının nedenleri üzerinde durulmuş ve bunun en önemli sebebinin rihlelerin çoğalması ve sonrasında hadislerin tedvîn edilmesi olduğu, ilk zamanlarda görülen bölgeciliğin ise, zaman içerisinde ön yargıların ve taassubun azalmasıyla ortadan kalkmaya başladığı belirtilmiştir. İsnad sisteminin yerleşmesiyle birlikte diğer bölgelerden gelen hadislere olan güvenin arttığı, bu durumu sağlayan hususun, mezkûr sistemle birlikte önceleri büyük oranda bölge esaslı olarak değerlendirilen hadislerin, isnaddaki râvilerin güvenilirliği esasına dayalı olarak değerlendirilmeye başlanması olduğu gösterilmiştir. Yazar, eserin sonunda, bölgelerdeki hadis kültürünü ve bölgelerarası hadis rivayet ilişkilerini incelediği araştırmasıyla ilgili olarak genel bir değerlendirme yapmakta netice olarak hicrî II. yüzyılın ikinci yarısına kadar hadislerin büyük oranda bölgesel/yerel karakterli olduğunu ifade etmektedir. Akgün ayrıca araştırmasında bazı oryantalistlerin iddialarıyla ilgili birtakım sonuçlara da ulaştığını belirtmektedir. Meselâ, sika olarak bilinen râvilerin rivayetlerinin daha tâbiîn döneminden itibaren diğer şehirlerde mütâbiilerinin bulunması, Schacht ve Michael Cook gibi oryantalistler tarafından savunulan, hadislere sonradan ilâve tarikler uydurulduğu anlamına gelen yayılma teorisi (*the spread of isnads*) genellemesinin de geçersiz olduğunu ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Yazar, araştırmasının sonunda ekler kısmında, şehirlere göre *Kütüb-i Sitte*'de en az üç rivayeti bulunan sahâbe listesini, sahâbe ve tâbiînin alfabetik olarak isimleri ve rivayetlerinin yoğun olarak bulunduğu şehirleri ve son olarak rivayetlerin mütâbiileri bakımından tahlillerini sunmaktadır.

Bu çalışmaya ilk defa, 1999 yılında Prof. Dr. Abdullah Aydın'ın danışmanlığında tamamlanmış olduğu “Sahâbe Coğrafyası” adlı yüksek lisans tezinin sonuç kısmında işaret ettiğini, ancak konuyu 2013 yılında “Sahâbe Coğrafyasının Oluşumu ve Sonuçları” adlı tebliği ile tekrar ele aldığını ve yirmi yıl sonra bir kitap haline getirdiğini ifade eden Akgün'ün çalışmasının, alanda önemli bir boşluğu doldurduğunu, hadis tarihinin ve rivayet coğrafyasının anlaşılmasına büyük ölçüde katkı sağlayacağını ve İslâmî ilimler sahasında çalışma yapanlar için önemli bir kaynak olacağını belirtmek isteriz.

Sinan Pala

(Doktora Öğrencisi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü)